

August Šenoa kao operni kritičar

Hubert Pettan

(Nastavak)

Odbor je za to, da se operu održi. »Znamo, da ima ljudi, kojima bi drago bilo, da se opera rastepe... Rastepite nam sada (poslije potresa od 9. 11. 1880) operu, nećete je skoro imati, i svijet će reći: Eto vidite, Zagreb propada (br. 51. od 18. 12. 1880). Čujemo, da neće ove sezone biti opernih predstava... Čujemo da se u jesen 1881. ima opet sastaviti hrvatsko operno društvo, što je, vele, volja svijetloga bana (br. 1. od 1. 1. 1881)... 15. t. mj. imaju otpočeti dramatičke predstave, operne odgođene su do jeseni, zato će se i zakupnicima loža nešto od najamnine popustiti... mi velimo samo, da jer hrvatsko kazalište narodan i zemaljski zavod... koj' nikad nazadovati ne smije, jer nazadak je prvi korak rasulu... Veli se, da će se skorim krajina spojiti s materom zemljom, da će se dokinuti onaj nenačinički u Europi jedini snošaj dviju raskinutih polovina jedne te iste zemlje, jednog te istog naroda, t.j. hrvatsko zemljište od toliko vremena otkinuto od banovine, ima opet spasti pod bana. I tomu povećanom dijelu naše domovine bit će dužnost nešto doprinostiti za kulturne svrhe uopće, dakle i za narodno kazalište (Šenoa je to već i prije predlagao!)... Kad se uopće hoće učuvati domaća opera, trebalo bi pridržati hrvatske članove opere... Za tuđe sile i onako ne marimo... Ukratko... da se moramo pobrinuti za domaće pjevače, al' ozbiljno, sistematski, jer inače doći ćemo i bez potresa do takovih nemilih kriza, koje služe samo protivnicima hrvatskoga napretka (br. 2. od 8. 1. 1881). Uprava započela je tu sezonu velikim nadama... ali potres pomrsi zbilja sve račune, njegovom žrtvom pade i opera za ovu godinu... Dalje govori o opernom osoblju za slijedeću sezonu (br. 20. od 4. 5. 1881).

12. O opereti

Kad je Zagreb došao do stalne opere (1870), Šenoa je velik protivnik operete, i s umjetničkoga gledišta, ali on u njoj vidi i opasnost za stalnu operu. Priznaje da je opereta kod nas značila prijelaz koji je vodio do opere.

Na kraju dramskih kritika u Vijencu br. 52. od 27. 12. 1873. piše kako se čuje, da će se ponovno pojaviti lakrdije, a da se govori i o opereti. Vjeruje da je to nečija zlobna šala, jer bi to značilo nazadovati. —... opereta — ta skupa karikatura umjetnosti... — Spomenu smo već — govoreći o M. Lesić — Šenoinu oštru zamjerku, što je za svoj prijem odabrala dvije operete... za cijelim tim poslom može se i intriga skrivati, koja će našoj operi vratom zakrenuti i dramu natrag baciti... Opereta gine sa evropskih pozorišta, umire. I pravo je, jer je degeneracija umjetnosti, jer je dijete mode, karikatura, gdje odijelo i dekoracije kašto više stoje negoli za poštnu operu. Kod nas bila je prijelaz do opere. A mi, koji smo čuli Roberta, Fausta, Normu, Strijelca vilenjaka, Zrinjskoga itd., mi koji smo čuli Vizjakovu, Donadijevu, Chiomicu, mi da ćemo se osladiti pjevanjem nepjevača?... opereta je [nakon opere] nazadak, a tko nazaduje, mora propasti. Bolje je izbrisati operu (premda nijesmo zato) i pridržati samo dramu, negoli uz pravu umjetnost praviti harlekinade, za koje ne smije zemlja ni novčića trošiti, jer glupost, karikatura, pamflet i nečudorednost ne smiju naći javne potpore (br. 44 od 3. 11. 1877). Šenoa se ograđuje kako ga je netko »osvadio« da je on »moralnim začetnikom zviždukanja« prigodom operetnih izvedbi za prijem M. Lesić, ali veli da će svojim perom pobijati »vazda operetu, bilo što mu drago, nekoj gospođi kanda nisu poznate tajne povijesti našega kazališta... al' da potanje poznavaju

sve faktore, sve želje i namjere, rekli bi s nama »Opereta zakopat će hrvatsku operu«. ... Obmana [je] nadati se od operete znatnomu materijalnomu dobitku, (br. 47. od 23. 11. 1877).

13. Općinstvo

...za parter i zatvorene stolice samo jedno, za lože dva općinstva imademo, ako se kroz nedjelju daju samo 5—6 predstava, neće biti prihod manji nego da se dade sedam predstava, jer će predstave punije biti u zadnjem slučaju... Kad radi nestalnosti osoblja ne može biti opera, »mora« biti dramatična predstava (br. 50. od 13. 12. 1873).

O ponašanju općinstva. Prigodom prvog nastupa Fassbendera (Plumkett u Marti) piše, da nije zaslužio »nemili pozdrav, što mu pripravise neka gospođa prije nego je i pisnuo... Budimo ponositi, rodoljubni, al' ne budimo barbari (br. 47. od 22. 11. 1873). O »demonstraciji«, kad je općinstvo pokazalo napadno oduševljenje prigodom prijema Prikrilove, vidi naprijed u odlomku o pjevačima. — No ne možemo prešutjeti događaja koji se je tom prilikom [premijera »Violette«] zbilo. Odmah u početku... kad gospođa Giunti Barbara i g. Denegri počeo pjevati, nastu u parteru divlja lupa, čuo se po koj' zvižduk i uskluci »hrvatski pjevati!« a to je trajalo kroz cijelu predstavu, premda su bili gradski stražari došli u parter. Vika ta pošla je od jedno 30 mlade gospođe, ostalo općinstvo nasuprot počelo je pljeskati, i tako je bila cijela predstava nemirna. Tomu se nije nitko nadao bio. Ne velimo, da zahtjev, neka se hrvatski pjeva u Zagrebu, nije pravedan, ali se to ne zahtijeva u civilizovanom svijetu na takav način, ne zahtijeva se to sad na izmaku sezone, i da se to sada dogodilo, nanuka nas nehotice na misao, da je »Violetta« bila folija toli svečanoj predstavi »Margarete« na korist gđice Prikrilove... Denegri je Piemontez, gđa Barbera napuljka, oni, došav u Zagreb nisu imali pojma o hrvatskom jeziku... za jednu sezonu, pjevači moraju uvježbati jedno 15 opera. Pitam, je li Talijanu moguće sve te opere odmah hrvatski pjevati?... Tenor ipak nauči Zrinjskoga i Lizinku, a i on i primadona izjaviše, da će buduće sezone sve opere hrvatski pjevati, ako budu angažovani bar na dvije godine, dočim su sada imali ugovor samo na 8 mjeseci. Tako bi se opet bilo došlo do posve hrvatske opere... Kad bi oni, koji su lupali u parteru, znali, kolikom mukom je postala stalna hrvatska opera, kad bi znali, da zagrebačka opera u ovaj par na rubu svoga groba stoji, ne bi bili demonstrirali... ja vam velim, tim demonstracijama bit će posljedica propast domaće opere i uskrnuće operete i čisto talijanske opere. Za godinu dana sjetit ću vas toga. (br. 11. od 15. 3. 1879).

Posjet. Kazalište je obično prazno, čemu nijesu predstave nimalo razlogom. Sramota pada i velika sramota na našu nehajnu inteligenciju, koja odne-maruje taj zavod (br. 45. od 10. 11. 1877).* I prigodom Glazbene večeri koju je Zajc priredio dva puta u velikom tjednu bile su lože prazne »Dakako! Domaće skladbe od domaćih skladatelja! Al' kad se nedavno neko švapsko potucalo došuljalo u Zagreb, da u dvorani glazbenog zavoda... deklamuje svoje loše stihove sletjela se sva haute volée... međutim je to švapsko potucalo odnijelo iz Zagreba 400 for., jer je tuđinac. Dakako! (br. 17. od 27. 4. 1878). Komu je moguće, ne-

* Već u Vijencu br. 50, od 9. 12. 1876 tuži se na slab posjet prigodom dramskih izvedbi: Gdje je ta slavljena naša inteligencija... Gdje je hrvatski patriotizam... gdje je... smisao za umjetnost, kojom viši krugovi rado koketiraju?

ka kupi ložu... da naše domaće imućnike sjetimo domorodne dužnosti... ne bi ga [ovaj zavod] sigurno preporučili, da se ne nadamo dobrouspjehu i ugodnoj zabavi (br. 38. od 21. 9. 1878)... tSara riječ »noblesse oblige« glasi danas više plebejski: »Richesse oblige«, jer aristokracija je u Zagrebu vrlo rijetko posijana; ... pod riječima »richesse oblige« razumijeva [se] i moralna obveza držati ložu... Kako ispunjuju zagrebački imućnici svoju moralnu dužnost prema kazalištu — jer da kod nas dosta imućnih ljudi ima nema dvojbe. Tu Šenoa donosi statistiku loža od prošle sezone te nadovezuje: sad molim vas, uzmite u ruke Deželićev koledar, pa brojite sve više časnike, činovnike, profesore, doktore, odvjetnike, koji bi mogli ložu držati... Takova mlakost i mlitavost je neoprostiva... Za kratko vrijeme priopćit ćemo i statistiku ove godine... ima dosta loža za parne predstave neprodanih. Sve se grabi za »nepar«... Veli se, da prve predstave svih opera i drama padaju na »nepar«... Ja sam proučio lanjske oglase, pa se uvjerih, da to nije istina... (br. 41. od 12. 10. 1878). Kod nas ima dosta imućnika, koji ne drže loža, te ih je samo onda vidjeti u kazalištu, kad kakov strani umjetnik u Zagreb dođe... Tko ima srca za umjetnost, neka podupire novo ravnateljstvo, jer znamo, da je nadahnuto najbolji duhom (br. 37. od 13. 7. 1879). Naše kazalište ove je sezone uistinu lađica »koju biju vali kao gore«. Nesreća za nesrećom ide redom, svaki čas nametne se kakova nova zapreka. Sada zadaje kazalištu dosta teške rane jahčako društvo Sidolija. Svaki dan je cirkus pun puncat, a kazalište prazno... Ne razumijemo zbilja, zašto je kr. zem. vlada, kojoj je... stalo da ne bude deficita, baš u najgore doba sezone izdala koncesiju jahaču Sidoliju... Da je Zagreb grad od jedno 100.000 duša, govorili bi dakako drukčije, ali mi imamo u Zagrebu samo jedno općinstvo... »crème« našega društva, kolo, koje nekakve aristokratske pretenzije goji, premda tu o pravoj aristokraciji govora nema, a navlastito krasni spol, toga društvenoga »vrhnja« hrlji... u drveni hram jahčačke vile, da se ondje naučije plemenitog »sporta«... U Budimpešti, gradu, gdje ima više 100.000 žitelja, ... na tisuće i tisuće pravih Nijemaca, dokinulo je nedavno gradsko zastupstvo njemačko kazalište* bez sumnje na korist mađarskog kazališta, a u Zagrebu, hrvatskom gradu od 24.000 stanovnika, dozvoljava se cirkus na štetu hrvatskog kazališta (br. 15. od 10. 4. 1880).

14. Kritike, tisak

Prigodom banovog imenovanja vještačkog odbora za kazalište, u Obzoru »nekome se je sviđjelo prišiti krpice nekim odbornicima«. Prigovaralo se Farkašu i Žigroviću, koje Šenoa uzima u zaštitu. »Pod ravnanjem presv. g. Žigrovića bila je stvorena opera i pozvan g. Zajc. odstranjena opereta i lakrdija, pod ravnanjem g. Farkaša bilo je sastavljeno operno, dramatično i glazbeno društvo da ne može bolje... Zašto se je šutjelo pod prijašnjom upravom?« (br. 28. od 11. 7. 1874.) Na to je odgovorio prof. Šime Ljubić »čuvar našega muzeja i osobiti prijatelj našega nar. kazališta« kao pisac rečenih »krpica«. (Šenoa priobćuje to pismo i svoj odgovor u Vijencu br. 30. od 25. 7. 1874). Pisati o našem kazalištu posao je vele mučan... K tomu vlada u nas silna ulična i kavanska kritika... Kritik u nas na neki način mora da je patolog, jer stoji pred teškim bolesnikom — pred narodnim kazalištem, i tu bi svakako najpreča potreba bila, da baciš, kao pri umišljenom bolesniku, sve medicinske bočice kroz prozor, što su ih razni organizatori propisali nesretnomu bolesniku (br. 2. od 9. 1. 1875). U Zagrebu pako vlada hvale vrijedni običaj, da se sve ono ne čini što kritika kaže... Usprkos našem prijedlogu nije bio g. Nollí angažovan. Poslaše g. Svarca u Prag, da nađe baritona, a to je stajalo novaca. Trošilo se dalje za put Kinskoga, za njegovo učenje i pjevanje, i za njegov povratak u Prag. Sad će biti Nollí angažovan, ali mora učiti ope-

re, koje je već mogao naučiti da je odmah bio primljen, za to se neće moći pjevati nove opere, što opet stoji novaca itd. (br. od 18. 9. 1875)... usudujemo se smjerno pitati, zašto se ne pjeva hrvatska opera Porin? Morda s pijeteta za ovo neumrlo djelo Lisinskovo. Nama se čini, od straha od kozmopolitičke kritike. Hoćemo li se jednom emancipirati od stranih zanovijetala u svojoj kući? (br. 37. od 9. 9. 1876). Naš list pratio je od svoga postanka rad hrvatskoga kazališta, a ljudi koji su o njem u Vijencu pisali, ne poznavaju samo i dramatičke zavode drugih naroda, već i cijeli postanak i razvitak zagrebačkog pozorišta... Mi prigovaramo... i navodimo vazda razloge... nit se ne nabacujemo žurnalističkim frazama... Po što puta rekosmo, da se mora osnovati dramatsko učilište i mirovinski statut, jer je to alfa i omega razvitku naše dramatičke... ne ćemo mirovati, dok se to ne izvede... naš zavod nije nikakov »Burgtheater«, al' je na daleko bolji nego Talijin hramić kakvoga švapskoga provincijalnoga grada. Da li je naš zavod i skroz narodan? Nije, ne može biti... Najprije kazalište, poslije literatura, tako je bilo kod Rimljana, Franceza, Talijana, Nijemaca, Rusa itd... Vlada dakle nema povoda stegnuti taj zavod, a narodni zastupnici mogu mirnom sviješću dozvoliti svotu za kazalište potrebnu, jer to nije bačen novac (br. 40. od 6. 10. 1877). Naši oficiozni kritici neka pišu, što ih volja, mi se ne držimo njihova evanđelja (br. 47. od 24. 11. 1877). Zasad još jedno nekome poštovanomu kolegi, koj' sa vrlo mnogo samosvijesti »ex cathedra« baca anatomu na protivnike operete. Njemu budi rečeno, da smo slučajno više o našem kazalištu mislili, pisali i radili negoli on, zato neka taj gospodin svoje lekcije čednije udešava (br. 48. od 30. 11. 1877). Povodom premijere »Violettes«, kad je općinstvo tražilo da tenor i primadona pjevaju hrvatski, Šenoa se osvrće na pisanje riječke »Slobode« [nesklone Senoi] da urednik Vijenca sjedi u kazališnom odboru te brani talijansko pjevanje. Šenoa to pobija te veli da uopće nema kazališnog odbora, a da bi pisac mogao znati, da on (Šenoa) zastupa od g. 1862. u kritici upravo strogo načelo hrvatstva u našem kazalištu. — U Vijencu br. 41. od 11. 10. 1879. pod naslovom »Glasovi o našem kazalištu« osvrće se na članak u Pester Lloydu br. 266 »toga peštanskoga, Hrvatskoj ni najmanje prijaznoga lista gdje piše »neki nekogović o našem kazalištu koješta; i to iz Zagreba«. Šenoa navodi taj dopis. »Budući operna sezona ne pruža velikih nada, najveća pogreška je bila, da se je uprava ugrabila iz vještih ruku intendancije... te je povjerena čovjeku, komu manjka sposobnost ravnati umjetnički zavod... To je po kompoziciji nekoliko melodioznih opereta, i nekoliko manje uspjelih, iedino u Zagrebu pjevanih opera, poznati kanelnik Zaitz. ili kako se narodnim načinom piše, Zajc... Smiješno je, koliko se male plaće davaju, zato se dobivaju slabe sile, koje moraju vrijeme i trud ulagati, da nauče stran jezik i strane opere, koje ne mogu nigdje u svijetu upotrebiti...« Šenoa nadovezuje: Lani je sve izvrsno, dobro bilo, ove godine ne vrijedi sve skupa ništa, premda je sezona istom počela... Hoće se uništiti hrvatsku operu, uvesti talijansku sezonu sa zemaljskom potporom i vratiti se na operete... Ima ljudi stranaca koji dopuzu u našu zemlju, da si nađu svagdanji hlieb piskaranjem... da svojim dopisima u strane novine blate i ruže sve, što je hrvatsko. Mi štujemo svakoga stranca, nek se naseli među nama... al' da ljudima damo kruha, koj' nas pred svijetom ruže i grde, to bi bilo nodlo i kukavno od nas... Kritika o sezoni može se istom pisati na koncu sezone. — ... stvaraju se klike i stranke, među kojima imade, kao vazda, i neprijatelja tomu narodnomu zavodu... jer ako čovjek šuti... to se često istina sve više izvrća (br. 9. od 28. 2. 1880)... ocjenjivanje mora strogo biti, ali ozbiljno, bez interesa, bez pristranosti bez strasti, bez spletke... ako su se neki oštri prsti, kojima grebu sve, što je hrvatsko, i bajke gude, to mi Hrvati također imamo gudalo, da ih po prstima biiemo... Mi nismo nimalo odvjetnici g. Mandrovića, Zajca, koji su možda gdjegdje pogriješili al' bit ćemo vazda najodlučniji branitelji hrvatskog kazališta (br. 9. od 28. 2. 1880).

* U Zagrebu prestalo se s njemačkim predstavama već 1860.